

תְּלֻבוֹת לְיֹלָבֵד סִימָן תְּרֵנוּ תְּרֵנוּ

ביאורים ומוספים

(80) ומי שקנה אתרוג גדול ויפה ברמים מרובים ובא אחר ופסלו, הביא הבאר היטב (סי' ד) שדעת הר"מ מינין (ש"ת סי' קיג) שאין חייב לשלם לו רק אתרוג קטן לצאת בו ידי חובה [אך מזה ששוחה הגדול יותר מהקטן אחרי ההג (ללא מעלת ההידור) צריך לשלם]. מאידך, דעת השו"ת חכם צבי (סי' קכ) שצריך לשלם לו את דמי האתרוג שהזיק, וכתב הפמ"ג (משב"ז סי' א) שכל זה דוקא אם פסל את האתרוג במויד, אך אם פסלו בשוגג אף לדעת החכם צבי יכול לפטור עצמו בדמי אתרוג פשוט. וראה שם עוד בענין החוטף אתרוג מחבירו ואומר לו לאחר ההג הרי שלך לפניך.

(81) וכן מי שקנה אתרוג על סמך שהוא בשר לברכה, ואחר כך נודע לו שהוא כשר רק לשאר הימים ופסול ליום הראשון והמוכר מודה בכך, כתב הארחה היום (ספינקא, סי' תרמט ס"א) שיכול הלוקח לחזור בו מהמכירה לגמרי והמוכר יצטרך להשיב את הדמים, כיון שזה מקח טעות, שהרי רצונו היה לקנות אתרוג הכשר אף ליום הראשון.

(82) וסוחר הקונה אתרוגים לצורך מסחר ולא לצורך מצוה, כתב הש"י חמד (מערכת ל כלל קמא אות כד ד"ה והעיקר) שפשוט שאין קונה במעות. והוסיף (שם ד"ה ואם) בשם שו"ת בית יצחק (אורח סי' קז אות ה), שאף אם היה רק קנין כסף באופן שהמוכר יכול לחזור בו, מ"מ כיון שעדיין חייב בימי שפרע, ממילא המוכר עצמו לא יכול לצאת בו ידי חובה שהיו מצוה הבאה בעבירה, ורק יכול למוכרו לאחרים.

סימן תרנז

משנ"ב ס"ק א

אף שהוא קבר שיתא⁽¹⁾ וכו', דחנף אינו ענה ככל המצות⁽²⁾ וכו', ובכבודו יצקב הקפים להקל⁽³⁾.

(1) בגיל החינוך הכללי לכל המצוות הביא לעיל (סי' ע ס"ק ג, וסי' רטט ס"ק א) שהוא כבן שש או כבן שבע, אכן לעיל (סי' קבח ס"ק קב) הביא שגיל החינוך הכללי הוא כבן המש כבן שש. ולענין סוכה, מבואר בשו"ע לעיל (סי' תרמט ס"ב) שהוא כבן המש כבן שש מפני שאו אינו צריך לאמו.

(2) וכמבאר לעיל (סי' שמג ס"ק א) ששיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו, ובכל דבר לפי ענינו, כגון הידוע מענין שבת, חייב להרגילו לשמוע קידוש והבדלה, והידוע להתעטף בהלכה, חייב בציצית, וכן כל כיוצא בזה. בין במצוות עשה של תורה בין בשל דברי סופרים, אכן, בחינוך למצוות לא תעשה, כתב (שם) שהוא מונח שהתינוק מבין שלא לעשות דבר כשאומרים לו שהוא אסור. וראה עוד מה שכתבנו שם.

(3) ראה בהע' הבאה שהבאנו טעמו.

משנ"ב ס"ק ב

לנענע לולב קדיני⁽⁴⁾.

(4) ואף שאין הנענועים מעכבים בקיום המצוה, כתב הבכורי יעקב (סי' ג) שכל שהוא בגיל שיעורין אי אפשר להנכו כסדר שתיקנו חכמים, לא תיקנו חינוך כלל, ואדרבא אם יחנכו ליטול בלי נענועים יאחי למסר'ך כשיגדל, ובעין זה ביאר המורומי שדה (סוכה מב, ב) שאין מצוה להנכו אלא באופן שיהיה עושה כן כשיגדל, שהרי עיקר החינוך הוא כדי שידע אחר כך לעשות את המצוות, וכדרך זו ביאר הגר"ח (ערכין ב, ב) שכיון שהנענועים הם חלק ממצוות לולב, לכן אף שאין הנענוע מעכב, אך לענין חינוך השיעור הוא שיהיה ראוי לקיים את המצוה בכל פרטיה. ומ"מ אף על פי המשך במילואים עמוד 94

משנ"ב ס"ק ז

מן קל קמוזו קרם שיעבר⁽²⁵⁾ וכו', אפני תורה⁽²⁶⁾.

(25) אכן, באופן שהתורה התיירה לעבור על הלא תעשה, כבהן שמותר לו להיטמא למת מצוה, וכן במקרה של פיקוח נפש. כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ז ס"ק א) שאין כאן שום עבירה, ואין צריך כלל לחפש עצות ולהפסיד ממון כדי להימנע מזה, כיון שאין זו עבירה אלא מצוה, וראה שם עוד ביסוד ופרטי הדברים.

(26) והאם מחויב לתת את כל ממונו כדי להציל עצמו מלעבור על איסור דרבנן, הסתפק בזה הפמ"ג (אי"א סי' ח). והפתחי תשובה (י"ד סי' קט ס"ק ד) הביא את דברי החו"ת יאיר (סי' קפג), שגם כדי שלא לעבור על לאו דרבנן צריך לתת כל ממונו. והביא בשם שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קמה) שהטעם הוא כיון שעובר על לאו של לא תסור, וכן כתב בביתור הגר"א (י"ד שם ס"ק ד) שאפילו שבת דשבות אסור לעבור משום הפסד ממון, וכן כתב בחפץ חיים (הל' רכילות כלל א, באר מ"ם חיים סוסי' יב), שאפילו לעבור על איסור דרבנן כתבו הפוסקים שהוא חייב לתת את כל אשר לו ולא לעבור. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"א סי' נז).

ולענין האם מחוייב לתת ממונו בשביל להימנע מלסייע לדבר עבירה, כגון רופא המסייע לדבר עבירה ואם ימנע יפסיד את עבודתו, דעת הגר"שז אויערבך והגר"ש אלישיב (נשמת אברהם סי' תרנו ס"ק ב-1) שחייב לעזוב את עבודתו על מנת להימנע מלסייע. אכן, במקום שהוא רק ספק אם על ידי סיועו יעברו עבירה, הו"ח הגר"שז אויערבך והגר"ש אלישיב (נשמת אברהם שם ס"ק ב-2), שאינו חייב להפסיד את פרנסתו בשביל כך.

ביה"ל ד"ה אפלו

פרומי נסא תקנו רבנן⁽²⁷⁾ וכו', שישאל לו תפלין לקים הפצות צשה⁽²⁸⁾.
(27) אמנם, להלן (סי' תרעא ס"ק ב, וביה"ל שם ד"ה אפילו) ביאר שהטעם שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולקח שמן להדליק, הוא משום פרסומי ניסא, וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' רכג ס"ב ד"ה אין לו) לענין גר שבת שרבנן החשיבו את גר שבת וגר חנוכה יותר מכל המצוות משום שלום בית ופרסומי ניסא וובטעם הדבר שמשום פרסום הנס החמירו לשאול על הפתחים יותר מכל המצוות, ראה בשו"ת אבני נזר (סי' תקא אות ג).

(28) וכן כתב באהבת חסד (ח"ב פ"כ אות ג בהערה) שאין צריך לחזר על הפתחים, אמנם, במחנה ישראל (פ"ה) כתב שמהנכון שיבקש עזרה מקרוביו ואוהביו שיקנו לו תפילין, מפני שבתפילין שאולות קשה לצאת ידי שמים, כי הקשר אינו עשוי עבורו כראוי. ומה שאינו חייב לחזר על הפתחים כדי לקנות תפילין וציצית, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סד) שלא רק שאינו חייב לחזר על הפתחים כדי לאסוף מעות לקנותן, אלא אפילו אם על ידי שיתבטל ממלאכתו ועסקיו לצורך קיום וקניית המצוה, יצטרך אחר כך לחזר על הפתחים, הריהו פטור מעשייתן.

ביה"ל ד"ה ועין

וה מצוה שאינה עוברת⁽²⁹⁾ וכו', אם קנה אתרוג וקצץ בקרב⁽³⁰⁾ וכו', הרי זה מקח טעות⁽³¹⁾ וכו', יש לומר שהוא הדין אתרוג⁽³²⁾.

(29) וכשיש לפניו מצוה עוברת דרבנן כגון לולב ביום טוב שני, ומצוה שאינה עוברת דאורייתא ככריתון הדין, כתב הבכורי יעקב (סי' טז) שהמצוה דאורייתא עדיפה, והוכיח כן מדברי הר"ן (עבת ג, א מדפי הרי"ף) שכתב שמה שאמרו שגר חנוכה קודם לקידוש היום משום פרסומי ניסא, הוא כיון שגם הקידוש על היין הוא מדרבנן, הרי שאם היה דאורייתא לעולם דאורייתא עדיפה על דרבנן.

מילואים הלכות לולב סימן תרנו תרנו המשך מעמוד קכט

יקנה הקטן את הלולב מאביו שוב לא יוכל להקנותו לאביו בחזרה, ונמצא שביום טוב שני האב נוטל לולב שאינו שלו, ובוה ביאר בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ג סי' צה) את לשון השו"ע יחיבי, שהכוונה לבני חוץ לארץ, ששם אינו יכול להקנות לבנו את הלולב ביום הראשון, כי אז לא יוכל לחזור ולזכות בו לצורך היום השני. ומה שסתם השו"ע ולא פירש שבארץ ישראל אינו חייב לקנות לולב לבנו הקטן, שהרי לאחר שיצא בלולב ידו חובה יכול ליתנו לו במתנה, הוא משום שעל כל פנים מי שיחד משנת צריך לקנות לבנו לולב בשמיל שייכל לברך ולנענע בשעת ההלל. אכן, מה שלא נהגו כן, כתב בשו"ת אגרות משה (שם ח"א סי' קפד ד"ה רק) שסומכים על הדעות שיוצאים ידי חובה חינוך גם בלולב שאול (ראה לקמן שם סי' קכח). והוסיף, שאולי מחמת הדוחק נהגו כן, שאם לא כן מה יעשה מי שיש לו שני בנים קטנים. [ההכרחי יעקב (סי' תרנח סי' יח) כתב עיצה נוספת, ויתבאר לקמן שם (סי' קכח)].

10 ובמקומות שארבעת המינים מצויים כוול, כתב הערוך השלחן (סי' ב) שבדאי טוב יותר לקנות לולב לקטן כדי שיהיה לו לנענע בהלל, ועוד, שהרי קשה להקנות לקטן לולב ביום ראשון, ורק במקומות שארבעת המינים אינם כוול, אין צורך לקנות לו. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ג סי' צה) שבזמנינו במקומות שיש שפע ואפשר להשיג ארבע מינים כשרים כוול, יש לכל אחד להחמיר כמו שראוי להורות לדינא, ולקנות עבור כל קטן אתרוג ומיניו יחדיו שלו ממש, ויזקיק האב את מצות החינוך שעליו כדן, אכן, מי שיש לו כמה ילדים ואין ידו משגת לקנות לכל אחד מהם ארבע מינים, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קסג אות ג) שייכל לסמוך על המבואר בשו"ע לקמן (סי' תרנח סי' ב) ובמשני' שם (סי' קכח) שאפשר לקיים דין חינוך לקטן בלא הקנאה.

[ביה"ל ד"ה כזי]

ופשוט דצריך שיהיה אקדשה מינין קשרין קמו בגדל¹¹.

11 ולענין לולב שאול, הביא המשני' לקמן (סי' תרנח סי' כח) שיש מהאחרונים שסוברים שמקיים מצוות חינוך בלולב שאול גם ביום הראשון של סוכות, ואף שגדול אינו יוצא בלולב שאול משום שאין זה נחשב ל"כבו" (כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תרמט סי' א)). מימי גם בזה מתחנך הכן למצוות. ובביאור שיטה זו כתב בשו"ע שם (סי' לח), 'שמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה'. וכעין זה לענין הידור מצוה, כתב בביה"ל לקמן (סי' תרעה סי' ד"ה ולדין) בדעת המג"א, שאין האב מחוייב לחנוכו אלא בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל בדבר שגם בגדול הוא רק הידור מצוה, אינו מחוייב לחנך בו את הקטן.

ולפי שיטה זו, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנב) שמוכן איך מועיל מה שהאב קונה לולב לבנו הקטן הסמוך על שולחנו, אף שלדעת הרע"א (ח"י"מ סי' ער סי' ב) אין הכן יכול לקנותו, שהרי הנותן מתנה לקטן הסמוך על שולחנו אביו הרי היא של אביו, ואם כן לא מצינו כלל שיקיים האב מצות חינוך [ומה שאמר ר"י זירא (סוכה מג, ב) שקטן קונה ואינו מקנה, היינו בקטן שאינו סמוך על שולחנו אביו]. הביאור בזה, שאין דינים אלו מעכבים במצות החינוך של הקטן, משום שחז"ל כללו בחיוב החינוך רק את קיום הצורה החיצונית של המצוה וצביונה, אבל לא דיני כוונה ולא דינים כשאל וכיצא בו שאינם בגוף המצוה. עוד בענין זה, ראה לקמן (סי' תרנח סי' כח).

שאין חיוב על אביו לחנוכו, כתב הט"ז (סי' א) שאביו רשאי ליתן לו לולב לברך עליו.

ביאור מספיק כתב בשו"ת אבני נזר (ארי"ח סי' לט אות ז), שאף שהנענע אינו מעכב, מימי צריך שיהיה ראוי לנענע, שהרי מצינו ששייטור הלולב תלוי בשייטור כדי לנענע בו [משנה סוכה כט, ב, ואם אין בו שייטור זה פסול מזהירות], ואם אין הקטן יודע לנענע אינו נחשב ראוי, וכדברי רבי זירא (מנחות יח, ב) שאף שכולה אינה מעכבת במנחות, מימי צריך שיהא הקרבן בכמות הראויה לביולה, וכעין זה כתב החתם סופר (סוכה מב, א ד"ה קטן). והקשה על כך בשו"ת אגרות משה (נידח ח"ב סי' יא), שאין מסתבר שחוליה שאין בו כח לנענע אלא רק להחזיק את הלולב בידו, יפטר מלולב, ואם דחה מעכב שיהיה ראוי לנענע, היה לנו לפתורו, או שיטול ולא יברך.

[משני' סי' ג]

אָביו תִּבְּ וְכִי¹².

5 ולגבי חיוב האם בדינא, הביא לעיל (סי' תרמ סי' ד) בשם יש אומרים שכשאין לו אב, אמו חייבת לחנוכו, וראה לעיל (סי' תרנח סי' ד) שאף לדעות שאינה חייבת בחינוך, מימי כשמחנכת את ילדיה מקיימת בזה מצוה.

[משני' סי' ז]

לולב פּפְּי עֲצֻמוֹ¹³ וכו', לְנַעֲנֵעַ בוּ וְלִבְרַךְ עָלָיו¹⁴.

6 ודיקן מן מלשון הברייתא (סוכה מב, א, וערכין ב, ב) קטן היודע לנענע חייב בלולב, ואילו בתפילין לשון הברייתא 'קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין, שמושמע שבלולב אין דין לאביו לקנות לו לולב, אלא די בכך שיתן לו לולב לברך עליו ולנענע בו.

7 ופרטי דין נתינת לולב לקטן ואופן הקנאתו, יבוארו בשו"ע לקמן (סי' תרנח סי' א), וראה במשני' שם (סי' כח) ובשו"ע (סי' לח) ומה שהובא שם מדברי הפוסקים.

[משני' שם]

דָּאֵם יְדוּ מְשֻׁתָּם¹⁵, טוב יותר שְׂיִקְנֶה לוּ לולב¹⁶ וכו', שְׂיִקְנֶה אֶתְּרָ קָן¹⁷.

8 ואם יש לו שני לולבים ובחר לעצמו אחד מהם, וכלפי השני מסתפק האם ליתנו לבנו הקטן שחייב בהינוכו מדרבנן, או ליתנו לחבירו גדול שמדין ערבות [דאורייתא] חייב ליתן לו [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תרנח סי' ח)], דעת הגרי"ש אלישיב (חשוקי חמד סוכה עמ' שע"א) שבנו הקטן עדיף, מן שחיוב החינוך מוטל על אביו, מה שאין כן לדאוג לחבירו אינו ממש חיוב שלו ורק מדין ערבות מאידך, בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' קכח) כתב [לענין כוית מצוה], שאף שמן הדין יכול ליתן לבנו הקטן, אך למעשה עדיף לתת לחבירו, משום שכך ישתתף בקיום מצוה דאורייתא. והוסיף, שבאופן שיש לו שני כויתים של מצוה, האחד מהודר והאחר כשר מן הדין, והאי שיתן את המהודר לחבירו ויסמיר זאת לבנו ובוה יחנכנו לדחיב לחבירו, שהרי צריך לחנך את בנו גם לעשיית חסד כמו לכל המצוות.

9 ובני חוץ לארץ הנהגים שני ימים טובים, דעת הפמ"ג (סי' תרנח א"א סי' יב) שחייבים לקנות לולב לקטן, שמיון שקטן קונה ואינו יכול להקנות [כמבואר בשו"ע לקמן שם (סי' א)]. אם כן אם ביום טוב הראשון

